

Вадим Задунайський

Український католицький університет (м.Львів, Україна)

ВІЙСЬКОВА ХИТРИСТЬ «ЗАСКОЧИТИ ЗНЕНАЦЬКА» В ПЕРШИХ БОЯХ МАХНОВЦІВ І КУБАНСЬКИХ КОЗАКІВ-ПОВСТАНЦІВ У 1918 р.

Опубліковано: Lituanistyka i wschodoznawstwo. Poznań: Wydział Historii UAM, 2020. S. 359-369.

В історії ХХ ст. важливе місце посідають події 1918 р., коли в умовах Першої світової війни на теренах Центрально-Східної Європи відбувались революційні зрушення. Саме тоді в межах колишньої Російської імперії розпочалася й гостра фаза Громадянської війни, що супроводжувалася кривавим протистоянням. Все це не тільки загостило й ускладнило перебіг подій останнього етапу Першої світової війни, але й обумовило актуалізацію збройної боротьби між різноманітними військовими формуваннями у згаданому регіоні. При цьому, характерною рисою таких зіткнень стала обмежена чисельність відповідних формувань, нестача озброєння і часто локальний характер боїв між ними.

Зрозуміло, що новий формат бойових дій актуалізував і потребу застосування відповідного інструментарію, який відрізнявся від широкомасштабних фронтових операцій Першої світової війни. Все це вповні стосується збройної боротьби кубанських козаків, що підняли повстання проти радянської влади на Таманському півострові (колишній Таманський відділ Кубанського козацького війська), та українських повстанців під проводом Нестора Махна, які на південно-східних теренах України (Катеринославська губернія) виступили проти режиму Гетьмана Павла Скоропадського, підтриманого Німецькою та Австро-Угорською імперіями. При цьому, попри відмінності природно-географічного й суспільно-політичного характеру, дії повстанців мали певну подібність.

Тоді махновці і кубанські козаки використовували різноманітні прийоми воєнного мистецтва, у тому числі й стратегіями, або воєнні хитрощі. Застосування останніх було дуже актуальним в умовах розгортання партизансько-повстанської боротьби. Набір цих стратегем був доволі різноманітним, а тому у пропонованій статті увагу приділю використанню повстанцями лише однієї військової хитрості – несподіваним бойовим діям проти ворога. До речі, для найменування цієї хитрості/стратегіями мною використано авторську назву «заскочити зненацька»,

поширення якої (разом з іншими подібними назвами) було започатковано в попередніх публікаціях з метою підкреслення певної самобутності таких бойових дій та урахування бойової спадщини Війська Запорозького¹. Вочевидь, відповідні надбання залишалися актуальними й для спадкоємців українських козаків. Маю на увазі не тільки кубанських козаків, більшість яких становили нащадки представників різноманітних українських козацьких формувань, переселених на Кубань в кінці XVIII – середині XIX ст., але й мешканців колишніх козацьких регіонів України².

Збройна боротьба у згаданих регіонах упродовж 1918 р. привернула увагу частини науковців, але вони зосередилися на її загальному огляді³. В.Чоп та І.Лиман вдало проаналізували бойові дії махновців, але залишили поза увагою низку боїв 1918 р.⁴. Автор статті теж дослідив лише окремі прояви воєнного мистецтва кубанських козаків і махновців⁵. Отже, досі відсутній аналіз застосування військової хитрості «заскочити зненацька» повсталими кубанськими козаками на Тамані та махновцями на Катеринославщині в 1918 р., у тому числі й визначення подібних і відмінних підходів. Все це й обумовило слухність пропонованої статті та визначив її мету.

В якості основного джерела цієї роботи використано спогади очільників повсталих загонів – Н.Махна і М.Гулого. Це додатково дозволить зрозуміти й особливості командного мислення обох отаманів.

Розпочну огляд з аналізу бойових дій повсталих кубанських козаків наприкінці травня – на початку червня 1918 р. При цьому, в силу зазначеної мети я залишу поза увагою ретельний огляд причин і обставин розгортання згаданого повстання,

---

¹ В.Задунайський, *Військове мистецтво запорожців часів Хотинської війни 1621 р. та його аналоги в «Мистецтві Війни» Сунь-Дзи: універсальність і самобутність*, «Історичні і політологічні дослідження» 2017, nr 1, s. 17-29; *Козацькі стратегії і стратегіми під час кампанії 1649 р. та їхні аналоги у «Стратегемах» Секста Юлія Фронтіна*, «Історичні і політологічні дослідження» 2018, nr 2, s. 31-44.

² А.М.Авраменко А.М., Фролов Б.С., Чумаченко В.К., *Козацьке військо на Кубані*, w: *Історія Українського Козацтва. Нариси: У 2 т.*, ред. В.А. Смолій, Київ 2007, Т. II, s. 373; О.А.Бачинська, *Козацтво в системах Російської і Турецької імперії*, w: *Історія Українського Козацтва. Нариси: У 2 т.*, ред. В.А. Смолій, Київ 2007, Т. II, s. 338; В.Задунайський, *Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці XIX - на початку XXI ст.*, Донецьк 2006, s. 49.

³ А.В.Баранов, *Повстанческое движение «бело-зеленых» в казачьих областях юга России (1920–1924 гг.)*, w: *Казачество России в Белом движении. Белая Гвардия. Альманах*, Москва 2005, nr 8, s. 119-129; Д.Д.Білий, *Українці Кубані в 1792-1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей*, Львів-Донецьк 2009; С.В.Карпенко, *Очерки истории белого движения на Юге России (1917-1920 гг.)*, Москва 2006; В.Ф.Верстюк, *Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918-1921)*, Київ 1992.

⁴ В.М.Чоп, І.І.Лиман, *Нащадки запорожців: махновський рух у Північному Приазов'ї (1918-1921 рр.)*, Мелітополь 2019, s. 288-328.

⁵ В.Задунайський, *Застосування махновцями військової хитрості «замилити очі» у перших боях восени 1918 р.*, w: *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції: «Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації»*. Частина I, Суми 2019, s. 41-45; *Військові хитрощі кубанських козаків під час антибільшовицького повстання у Баталпашинському відділі влітку 1918 р. за спогадами А.Г.Шкуро*, «Військово-науковий вісник» 2019, nr 32, s. 121-134.

наголосивши лише на його закономірності. Маю на увазі не тільки зміну військово-стратегічної ситуації в регіоні та загострення протистояння козаків і радянської влади, але й занепад революційного піднесення у тогочасному суспільстві в усіх регіонах колишньої Російської імперії.

Безпосередньою передумовою виступу стала спроба радянського військового командування використати місцевих козаків для протидії ймовірному десантуванню німецьких військ, які здійснювали планомірний наступ у східному напрямку. Маю на увазі мобілізацію і озброєння служивих козаків та козацьких офіцерів із числа колишніх фронтовиків у більшості відділів Кубанської і сусідньої Терської області⁶. Все це мало місце й на теренах Таманського відділу, зокрема, у станиці Ахтанизівській.

Далі коротко охарактеризую ландшафт регіону, де розпочалося й тривало повстання козаків. Наголошу, що Таманський півострів вирізняється своєрідним поєднанням ділянок рівнини (у тому числі й пагорбів) з великою кількістю заток і кіс. До того ж, півострів закінчувався гострим кутом, який утворило узбережжя Азовського і Чорного моря. Певне значення мало й гирло р.Кубань, яка саме тут впадає в Чорне море. Така місцевість ускладнювала маневрування сухоходом і посилювала значення морських комунікацій.

Беручи до уваги наростання серед значної частини козаків незадоволення діями радянських органів влади, дедалі ймовірним був вибух повстання. Його початком на Таманському півострові стало 25 травня 1918 р.⁷ До речі, вже сам факт повстання мав чіткі ознаки застосування військової хитрості «Заскочити зненацька», бо противник в силу помилкового оцінювання козацьких настроїв вчинив грубу помилку щодо стратегічного планування бойових дій у регіоні. Цим вдало й скористалися ініціатори повстання на чолі з хорунжим Миколою Гулим (отаман станиці Ахтанизівської). Він на чолі станичного загону мобілізованих козаків знаходився тоді у м.Тамань, де й розпочав згадане повстання, знищивши місцевого червоного командира Белікова. Невдовзі воно поширилося на значну частину Таманського відділу.

Його розгортання відбувалося блискавично, що стало запорукою перших перемог попри значну перевагу червоноармійців. Зокрема, відразу по загибелі червоного командира повстанці роззброїли усіх його бійців у м.Тамань. З цією метою М.Гулий на чолі козацької кінної сотні під час звичної «проїздки» головною вулицею

---

⁶ А.Г.Шкуро, *Гражданская война в России: Записки белого партизана*, Москва 2004, s. 97-98.

⁷ Н.И.Гульй, *Восстание казаков на Таманском полуострове в мае 1918 года (начало)*, «Кубанский исторический и литературный сборник» 1961, nr 10, s. 25.

міста несподівано наскочив на розташування червоноармійців⁸. Захоплений зненацька противник навіть не вчинив спротиву, бо озброєні козаки блискавично оточили його та захопили зброю. Подібним чином було роззброєно й два менші загони, які знаходилися у передмісті Тамані, зокрема, в укріпленні «Фанагорія».

Спроба контрудару ворожого батальйону, який знаходився на косі Тузла, теж була вдало приборкана повстанцями. Козаки знову «заскочили зненацька» ворога на марші перед самим містом⁹. Йдеться про поєднання показового обстрілу разом із психологічним тиском (М.Гулий особисто наскочив на ворожих бійців). У підсумку червоноармійці склали зброю.

Отже, впродовж одного дня повстанці під командуванням М.Гулого тричі вдало застосували згадану військову хитрість і вона стало запорукою цих перемог.

Наступним етапом розгортання повстання стала нарада козацьких офіцерів (вибрано єдине командування на чолі з полковником Перетятьком), на якій було прийнято рішення негайно поширити повстання на навколишні станиці¹⁰. І реалізацію цього плану розпочато тієї ж ночі. Тобто знову козаки використали стратегему «заскочити зненацька», що дозволило суттєво розширити регіон повстання та збільшити контрольовану територію й чисельність повстанців через мобілізацію служивих козаків.

Так, лише загін М.Гулого (кінна і піша півсотні при 2 гарматах і 4 кулеметах) зранку 26 травня зайняв станицю Ахтанизівську, де провів мобілізацію місцевих козаків¹¹. Завдяки цьому загін збільшився утричі й продовжив успішний наступ та поширення повстання. Свідченням цього стало й взяття під контроль сусідньої Фонталівської станиці. Неподалік останньої відбувся й черговий бій з червоноармійським загonom, який проривався з узбережжя Чорного моря до м.Темрюк.

У цьому бою козаки під командуванням М.Гулого знову вдало застосували військову хитрість «заскочити зненацька». Тоді три підрозділи повстанців (під командою М.Гулого і його помічників підосавула Яновського і підхорунжого Орла) за підтримки гарматної півбатарей (сотника Волошина) несподівано атакували ворожий загін, який просувався до станиці Фонталівської¹². У підсумку противник втратив боєздатність і склав зброю без поважного спротиву. Наслідком чергової перемоги стало

---

⁸ *ibidem*, s. 25-26.

⁹ Н.И.Гулий, *Восстание казаков на Таманском полуострове в мае 1918 года (продолжение)*, «Кубанский исторический и литературный сборник» 1961, nr 11, s. 18.

¹⁰ *ibidem*, s. 18-19.

¹¹ *ibidem*, s. 19.

¹² *ibidem*, s. 20.

успішне просування загону М.Гулого 27 травня 1918 р. до станиці Голубицької, яка відіграла важливу роль в подальших боях за ключове місто регіону – Темрюк (промислово-адміністративний і торгівельно-портовий центр).

Саме тут й зупинився швидкий наступ козаків-повстанців і розпочалася друга фаза збройної боротьби на Тамані. Маю на увазі вдалу оборону червоних загонів у місті та їх подальший контрнаступ. Сталося це завдяки зосередженню переважаючих сил противника та помилкам повстанців у планування штурму. Серед останніх досить важливим стало й те, що козакам не вдалося використати відпрацьовану раніше військову хитрість «заскочити зненацька». Поряд із цим, ворог теж намагався діяти несподівано. Так, вночі 31 травня загони червоноармійців під командою прапорщиків Цебрєнка і Значка (обидва мешканці м.Темрюк) ледве не захопили станицю Голубицьку¹³. Урятували ситуацію несподівано завзяті оборонні дії передового загону козаків зі станиці Ахтанізівської. Ця відсіч була останнім успіхом повсталих козаків у боях під Темрюком. Ввечері 31 травня повстанці під тиском переважаючих сил противника відступили до станиці Ахтанізівської.

У подальшому загони Червоної армії в кількох боях завдали відчутних втрат повстанцям і примусили їх до швидкого відступу. Окрилені успіхом бійці й командири червоноармійських загонів сподівалися на швидкуруч добити залишки повстанців. Проте такі настрої виявилися передчасними і допомогли козакам знову заскочити ворога зненацька.

Йдеться про події 9 і 11 червня 1918 р. Тоді повстанці, втративши рідну станицю Ахтанізівську (її сплюндрував ворог) й прагнучи помститися, змогли відновити боєздатність¹⁴. Завдяки цьому вони несподівано вперто боронили нові позиції й дали жорстоку відсіч ворогу, який не очікував серйозного спротиву від вцілілих козаків. Тож повстанці завадили ворогу насолодитися легкою перемогою. Попри згаданий успіх доля козаків була невтішною, бо Червона армія підводила резерви й продовжувала невпинний наступ. За таких обставин почалася евакуація повстанців і біженців до Криму, контрольованого німецькими військами.

Одночасно зі згаданими діями проводу повстанців нарешті вдалося узгодити початок висадки німецьких військ поблизу м.Тамань, що врятувало рештки козаків від знищення. Десанту передувало прохання про військову окупацію Таманського

---

¹³ *ibidem*, s. 22-23

¹⁴ Н.И.Гульй, *Восстание казаков на Таманском полуострове в мае 1918 года (окончание)*, «Кубанский исторический и литературный сборник» 1961, nr 12, s. 24-25.

півострову. Наслідком цього та зміни загальної військово-стратегічної ситуації в регіоні й стало залучення до бойових дій спочатку бойового турецького корабля, а з 13 червня 1918 р. й сухопутних німецьких військ¹⁵. Такі дії теж можна вважати проявом використання згаданої військової хитрості вже союзними для повсталих козаків силами. Підкреслю, що саме німецькі війська в силу військової, політичної і економічної переваги завдали поразки загонам Червоної армії на Таманському півострові і взяли його під контроль.

Отже, повсталі козаки у Таманському відділі Кубанської області в боях з Червоною армією намагалися активно застосовувати стратегему «заскочити зненацька». Особливо вдалимі такі дії були на початку повстання, яке й саме мало відповідні ознаки. У подальшому згадану хитрість козаки теж намагались використовувати, але обставини збройної боротьби на другому етапі повстання цьому не сприяли. Щодо особливостей командного мислення отамана М.Гулого, то згадані події засвідчили його сміливість, рішучість та здатність діяти нестандартно. Поряд із цим, йому бракувало харизматичності й самостійного оперативного командного мислення.

Далі перейду до огляду застосування махновцями стратегемою «Заскочити зненацька» восени 1918 р. на теренах Олександрівського повіту Катеринославської губернії. Цей регіон Південно-Східної України належить до степової зони з дрібними річками, зокрема, Вовчою. Зустрічаються тут і гаї, та невеличкі ліси, зокрема, Дібрівський. Така специфіка ландшафту сприяла маневру і швидким пересуванням військ, особливо за допомогою коней.

Окремо наголошу на тому, що визнаний лідер українського повстанського руху цієї доби Нестор Іванович Махно за особистий героїзм та беззаперечну повагу здобув саме у місцевому селянському середовищі поважне звання «Батько». Тож і відповідний повстанський рух називався «махновським», а його учасники «махновцями».

Наголошу, що на початках розгортання повстанського руху військова хитрість «заскочити зненацька» виявилася досить важливою запорукою перемоги у дрібних боях із ворогом. Власне такою й була перша крупна сутичка невеличкого загону Нестора Махна із ворогом (підрозділи гетьманської варти і німецько-австрійських військ) у селі Марфопіль 25 вересня 1918 р.¹⁶ Тоді кулеметна тачанка повстанців,

---

¹⁵ *ibidem*, s. 28.

¹⁶ Н.И.Махно, *Воспоминания*, Москва 1992, s. 230-231.

просуваючись селом, несподівано атакувала переважаючі сили противника. Тож заскочений ворог не зумів використати свою чисельну перевагу й зазнав поразки.

Згадану стратегему застосовував Н.Махно й надалі. Вже за кілька днів було сплановано і вдало реалізовано звільнення крупного селища Гуляйполе. Тоді повстанці вночі несподівано атакували місцевий гарнізон у складі австро-угорської роти і сотні гетьманської варті¹⁷. У підсумку: ворога було частково роззброєно, частково знищено. Тобто, військова хитрість «заскочити зненацька» знову стала запорукою успіху повстанців, які віддавали перевагу партизанським методам боротьби.

Так само повстанці діяли й під час подальшого наступу крупних сил противника. Маю на увазі успішне, хоча й короткочасне стримування наступу австро-угорських військ. Розуміючи невідворотність відступу з Гуляйполя, Нестор Махно на чолі мобільної групи повстанців несподіваними обстрілами на в'їздах до містечка затримав противника¹⁸. Такі дії дозволили успішно відступити ударному загону й заховатися в місті більшості озброєних прибічників.

Під час перших бойових операцій повстанців особливо показовим стало застосування військової хитрості «заскочити зненацька» під час двох боїв за село Великомихайлівку на початку жовтня 1918 р. Далі й зупинюся на них детальніше, бо саме тоді й здобув Нестор Махно звання «Батька». І не останню роль у цьому відіграла перемога над ворогом, яку здобули повстанці завдяки низці військових хитрощів та особистому героїзму й боєдатності кожного з них, особливо Батька Махна.

Перший бій відбувся за підсумком відступу об'єднаного повстанського загону Н.Махна і Ф.Щуся (отаман місцевих повстанців) до сусіднього Дібрівського лісу під тиском переважаючих сил противника (загону гетьманської варті, добровольчих дружин з німецьких колоній та частини австро-угорської армії)¹⁹. Багаторазова перевага противника видавалася запорукою повного розгрому повстанців і нездатності ними вести активні бойові дії.

Попри вкрай негативні обставини Н.І.Махну вдалося переконати повстанців замість втечі з лісу здійснити неочікувану атаку на село. Це було нечуване зухвальство, яке забезпечило максимальну користь від застосування стратегеми «заскочити зненацька». Причиною цього було те, що противник навіть не припускав можливості нападу на свої позиції нечисленних втікачів-повстанців, яких залишилося менше сотні.

---

¹⁷ *ibidem*, s. 234.

¹⁸ *ibidem*, s. 237.

¹⁹ *ibidem*, s. 246-247.

Непомітно наблизившись до основного розташування противника, повстанці на чолі з Н.Махном і Ф.Щусем з двох боків завдали вогневого удару й кинулися в нестримну атаку²⁰. У підсумку ворог зазнав поразки, Н.І.Махно став Батьком, повстанці (стали називатися «махновцями») звільнили село і здобули авторитет і визнання у селянському середовищі цілої Катеринославської губернії.

Наступний раз махновці застосували згадану стратегему за кілька днів у другому бою під с.Великомихайлівка. Цього разу противник підготувався до наступу ретельніше і використав більше військ. Тож махновці знову були змушені відступити до Дібрівського лісу і боронитися в ньому. Цього разу ворог був готовий до контрудару, ще й продовжував накопичувати сили та готуватися до повного оточення і знищення повстанців. За таких обставин Батько Махно прийняв рішення несподівано вирватися з лісу в іншому напрямку, щоб продовжити рейди по регіону з метою нарощування свого бойового потенціалу²¹. У підсумку махновці своїми діями знову заскочили зненацька противника і вирвалися на оперативний простір.

В подальших боях махновці й надалі застосовували згадану стратегему з урахуванням власного бойового потенціалу, стану ворога та обставин збройної боротьби. Огляд відповідних проявів їх воєнного мистецтва виходить за хронологічні межі цієї статті і не буде в ній аналізуватися. Отже, у воєнному мистецтві махновців застосування військової хитрості «заскочити зненацька» відіграло дуже важливе значення на початках їх збройної боротьби. Причинами цього були не тільки особливості регіону, але й обмежена чисельність повстанців та чисельна перевага противника. Тож махновці надолужували різницю маневровими і партизанськими методами боротьби. Щодо особливостей командного мислення Батька Махна, то згадані події засвідчили його сміливість, рішучість, ініціативність, харизматичність та здатність діяти нестандартно. Отже, він був талановитим повстансько-партизанським отаманом, який міг успішно діяти на цьому оперативному просторі.

Наприкінці огляду використання повсталими козаками і махновцями військової хитрості «заскочити зненацька» хотілося б зазначити, що такий прийом воєнного мистецтва вправно застосовували їх попередники – представники українських козацьких формувань минулих часів. Припускаю, що згадана спадщина могла позначитися не тільки на представниках військово-привілейованого козацького середовища Кубані, але й на мешканцях колишніх козацьких земель Південно-Східної

---

²⁰ *ibidem*, s. 249-250.

²¹ *ibidem*, s. 255-256.

України (специфіка регіону та особливості життєдіяльності місцевого населення щодо самодостатності та ініціативності тощо).

Підсумовуючи представлений огляд наголошу, що як для кубанських козаків-повстанців на Таманському півострові, так і повстанців-махновців на Катеринославщині досить важливим стало застосування військової хитрості «заскочити зненацька» у боротьбі з регулярними і напіврегулярними збройними формуваннями противника (махновці боролися проти гетьманської варти, добровольчих дружин німецьких колоністів та австро-угорських військ; козаки воювали проти загонів Червоної армії). Передумовою такої подібності став фактор повстанської боротьби проти офіційної влади, яка не мала належної підтримки у більшості місцевого сільського населення. До того ж, ініціативність і здатність до нестандартних дій могла бути ознакою збереження певної спадщини Запорозького козацтва. Поряд із цим, відмінності військово-стратегічної ситуації, збройного потенціалу ворожих угруповань, ландшафту та соціально-економічної націленості повстанців (з урахуванням їх станового статусу) і їх політичних уподобань обумовили й певні розбіжності щодо тривалості й вагомості застосування згаданої стратегії. Маю на увазі більшу змістовність, успішність і результативність намагань махновців заскочити зненацька ворога у бойових діях на Катеринославщині під час перших операцій 1918 р. у порівнянні з козаками-повстанцями на Тамані. На мою думку, саме махновці стали тоді найкращими майстрами застосування в бою стратегії «заскочити зненацька».

Bibliografia

- Авраменко А.М., Фролов Б.Є., Чумаченко В.К., *Козацьке військо на Кубані*, в: *Історія Українського Козацтва. Нариси: У 2 т.*, ред. В.А. Смолій, Київ 2007, Т. II, s. 364-414.
- Баранов А.В., *Повстанческое движение «бело-зеленых» в казачьих областях юга России (1920–1924 гг.)*, в: *Казачество России в Белом движении. Белая Гвардия. Альманах*, Москва 2005, nr 8. s. 119-129.
- Бачинська О.А., *Козацтво в системах Російської і Турецької імперії*, в: *Історія Українського Козацтва. Нариси: У 2 т.*, ред. В.А. Смолій, Київ 2007, Т. II, s. 303-362.
- Білий Д.Д., *Українці Кубані в 1792-1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей*, Львів-Донецьк 2009.
- Верстюк В.Ф., *Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918-1921)*, Київ 1992.

- Гулый Н. И., *Восстание казаков на Таманском полуострове в мае 1918 года (начало)*, «Кубанский исторический и литературный сборник» 1961, nr 10, s. 16-26.
- Гулый Н. И., *Восстание казаков на Таманском полуострове в мае 1918 года (продолжение)*, «Кубанский исторический и литературный сборник» 1961, nr 11, s. 16-28.
- Гулый Н.И., *Восстание казаков на Таманском полуострове в мае 1918 года (окончание)*, «Кубанский исторический и литературный сборник» 1961, nr 12, s. 18-31.
- Задунайський В., *Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці XIX - на початку XXI ст.*, Донецьк 2006.
- Задунайський В., *Застосування махновцями військової хитрості «замилити очі» у перших боях восени 1918 р.*, в: *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції: «Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації»*. Частина I, Суми 2019, s. 41-45.
- Задунайський В., *Військові хитрощі кубанських козаків під час антибільшовицького повстання у Баталпашинському відділі влітку 1918 р. за спогадами А.Г.Шкуро*, «Військово-науковий вісник» 2019, nr 32, s. 121-134.
- Задунайський В., *Козацькі стратегії і стратегіми під час кампанії 1649 р. та їхні аналоги у «Стратегемах» Секста Юлія Фронтіна*, «Історичні і політологічні дослідження» 2018, nr 2, s. 31-44.
- Задунайський В., *Військове мистецтво запорожців часів Хотинської війни 1621 р. та його аналоги в «Мистецтві Війни» Сунь-Дзи: універсальність і самобутність*, «Історичні і політологічні дослідження» 2017, nr 1, s. 17-29.
- Карпенко С.В., *Очерки истории белого движения на Юге России (1917-1920 гг.)*, Москва 2006.
- Махно Н.И., *Воспоминания*, Москва 1992.
- Чоп В.М., Лиман І.І., *Нащадки запорожців: махновський рух у Північному Приазов'ї (1918-1921 рр)*, Мелітополь 2019.
- Шкуро А.Г., *Гражданская война в России: Записки белого партизана*, Москва 2004, s. 52-540.

Annotation. In May-June 1918, Cossack rebels under the command of M.Guliy made unexpected attacks on Red Army detachments on the Taman Peninsula. In September-October 1918, the rebels led by Nestor Makhno several times unexpectedly attacked the troops of the Austro-Hungarian Empire and Hetman P. Skoropadsky in Ukraine. A similar method of martial art was used by the Zaporozhye Cossacks in the 17th century. I called this way of fighting a popular phrase "jump by surprise". N. Makhno used this technique of military art especially successfully.

Keywords: 1918, Kuban Cossacks, M.Guliy, Taman Peninsula, uprising, N. Makhno, Ukraine, World War I, military arts